

МАКАР И КЪСНО, НО ВСЕ ПАК НАВРЕМЕ

Рецензия за монографията: Бенатова И.М. Баллада в българской литературе 20-30-х годов XX века. – Львов: Изд-во Львовской политехники, 2015. – 368 с.

Две дати бяха отбелязани през 2015 година както в широк обществен, така и в потесен семеен кръг: 120-ата годишнина от рождението на Гео Милев (Георги Милев Касабов, 15.01.1895 – след 15.05.1925), автора на поемата «Септември», която е върхът на българската антифашистка поезия и с която той участва в народната революция и приживе, и след своята смърт, и 33-ата годишнина от гибелта в самолетна катастрофа на младата и талантива българистка Ирина Бенатова (19.01.1951 – 28.06.1982), дълбоко увлечена в своята научна тема върху функционирането на един почти забравен днес жанр в българското поетично творчество, водещ началото си още от фолклора, с богата и трудно подаваща се на канонизация традиция, идваща от средновековния период, през класицизма достигнала до романтизма и преосмислена по много неочакван начин през 20-30-те години на миналия век. За България това са години на криза, породена от страданията поради загубените войни, жестокостите на Септемврийското въстание, политическия терор – всичко това е възприемано като трагична българска съдба и оставя дълбока кървава дияра в историята на нацията като цяло и в литературата като изразител на общественото съзнание в частност.

Тези двама души по необясним начин свързват трагичните си съдби чрез баладичния жанр, който е бил представен многообразно и ярко през разглеждания период. Ето какво пише г-жа Бенатова за ролята на Гео Милев във връзка с развитието на жанра на баладата в неговата поема «Септември»: «Тя е първото епично отражение на кървавата трагедия на поражението – новаторска по съдържание и форма. Нейната особена експресивност довежда до модификация на жанра – до въвеждане в поемата на баладични елементи, до използване на лиричната разновидност на този жанр.»¹

Авторката казва, че Гео Милев представя трагичното събитие като изключително, чудовищно престъпление на фашизма, изхождайки от реално преживяната, изстрадана народна мъка. Като пример за художествената реализация на разгрома на въстанието и разправата с народа могат да послужат похватите на олицетворяване на природата, съзвучни с народното поетично творчество: «Буря изви се / над тъмни балкани /– мрак и блясък / и гракащи гарвани ято /– Кървава пот изби по гърба на земята.»²

¹ И. Бенатова. Мотивът на Ботевата балада «Хаджи Димитър», отразен в творчеството на Т. Траянов, Г. Милев и Н. Хрелков. – Сп. «Литературна мисъл» (НРБ), кн.1,1982.

² Г. Милев. Съч. в три тома. Т. 1, - София, 1975. – С.64.

Като използва романтичната образност, Г. Милев я подчинява на нова художествена идея и спори с естетиката на романтиците. В този фрагмент се съдържа полемика с романтичната балада на Ботев «Хаджи Димитър» за тълкуването на героичната гибел на главния персонаж. Отхвърляйки идеализацията ѝ, той подчертава нейния трагизъм, който произлиза от неразбирането на самотния герой от страна на народа, защото народът е изстребан не от чуждестранни поробители, а е жертва на братоубийство. Природата у Г. Милев притежава нова художествена образност в сравнение с Хр. Ботев: «Блесна/ над родни балкани,/ издигнали пъп/ срещу небето/ и вечното слънце/ светкавица/ - гръм/ хрясна/ право в сърцето/ на гигантския/ столетния/ дъб».³ Монументалността на образа на природата се снижава от скръбна ирония: «издигнали пъп срещу небето и вечното слънце...». Традиционните митични народнопоетични образи, служещи за утвърждаване на сливането на героя и природата при романтиците, при Гео Милев спомагат за реалистичното описание на трагедията след разгрома на въстанието: «спят на витло/ пепелянки и смоци,/ в пещери/ на змеици и змейове,/ в глухи харалупи на вещици...». Ала поетът им противопоставя нетрадиционното овеществяване на природните явления: «Есента полетя/ диво разкъсана/ в писъци, вихър и нощ.»⁴ И по-нататък: «Нощта падна тъй ниско -/ глухо и страшно заключена/ от всички страни.»⁵ С това противопоставяне се създава контраст спрямо традиционната хармония между природата и човека и се утвърждава дисхармонията на човешките отношения.

До същите изводи стигат и съвременните български литературоведи, изповядващи принципите на литературната антропология, в преценката си за новото у един от «септемврийските» автори, експресиониста Гео Милев в сравнение с неговите предшественици-романтици. «В цялата поема се осъществява един непрекъснат преход от ада към рая. Всъщност преход от социалното робство и унижение към човешка свобода и правда. Символното издигане на социално онеправдания народ е прекъснато от потушаването на въстанието. Такива символи като «вечно слънце». «светкавица-гръм», олицетворяващи движение нагоре, се сменят с атрибути на ада: дървото на смъртта тук се нарича «гигантския столетен дъб», пепелянки и смоци, змеици и змейове, вещици, персонифициран образ на смъртта «кървава вещица сгушена» - всичко това като че ли

³ Г. Милев. Съч. в три тома. Т. 1 - София, 1975, - С. 58.

⁴ Пак там, с. 64.

⁵ Пак там, с. 65.

говори за преместване от подземния ад горе на земята и по такъв начин доказва античовешката същност на обществото».⁶

Тези съпоставки показват, че макар работата на И. Бенатова да е писана по време, когато господства методът на социалистическия реализъм, това не ѝ е попречило да направи професионално верни изводи относно баладната поетика в българската литература през 20-30-те години на миналия век, включително и да изтъкне новите белези на гениалното модифициране на този жанр в българската поезия, извършено от поета Гео Милев.

Това означава, че рецензираната монография притежава висока библиографска и интерпретационна стойност като изследване върху българската балада, осъществено през 80-те години на миналия век. Още повече че тази проблематика не намира полагащото ѝ се внимание у съвременните литературни критици. Ето защо закъснялата поява на тази монография не ѝ пречи да заеме достойно място сред литературоведската българистика извън пределите на България.

Излизането от печат на книгата на И. Бенатова е резултат от големите усилия на семейството ѝ, което искрено вярва, че нейният труд заслужава вниманието на научните кръгове днес. И това мнение е основателно, защото от края на миналия и първите десетилетия на нашия век се наблюдава трайна тенденция на намален о внимание към творчеството на авторите от периода между двете войни на миналия век. Затова анализираният издание задължително трябва да присъства в библиотеките на университетските центрове в България, Украйна и Русия, където съществуват дългогодишни традиции в българистиката и славистиката.

Елза П. Стоянова

доктор на филологическите науки, професор

гр. Киев

⁶ А. Алипиева. Българска литература от 20-те години на XX век до наши дни.- ШУ «Епископ Константин Преславски», Център за дистанционно обучение, Шумен, 2004. - С.34-35.